
ЄФІМОВА О.М.,

кандидат педагогічних наук,
старший викладач, кафедра
англійської мови технічного
спрямування №2,
Національний технічний
університет України «Київський
політехнічний інститут»,
м. Київ, Україна

ЖИЦЬКА С.А.,

старший викладач, кафедра
англійської мови технічного
спрямування №2,
Національний технічний
університет України «Київський
політехнічний інститут»,
м. Київ, Україна

ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ, ОРІЄНТОВАНИЙ НА ОСОБИСТІСТЬ КУРСАНТІВ ВИЩОГО ВІЙСЬКОВОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті на основі існуючих підходів до проектування педагогічних систем, теоретично обґрунтована педагогічна модель формування іншомовної комунікативної компетентності курсантів вищого військового навчального закладу. Розкривається роль цілеспрямованого методичного управління формуванням комунікативних умінь курсантів вищого військового навчального закладу, а також умови встановлення педагогічної взаємодії викладача та майбутніх офіцерів.

Ключові слова: формування комунікативних умінь, вищий військовий навчальний заклад, професійна іншомовна підготовка, навчальний процес, курсанти, методика, управління.

В статье на основе существующих подходов к проектированию педагогических систем, теоретически обоснована педагогическая модель формирования иноязычной коммуникативной компетентности курсантов высшего военного учебного заведения. Обоснована роль целенаправленного методического управления формированием коммуникативных умений курсантов высшего военного учебного заведения, а также условия установления педагогического взаимодействия преподавателя и будущих офицеров.

Ключевые слова: формирование коммуникативных умений, высшее военное учебное заведение, профессиональная иноязычная подготовка, учебный процесс, курсанты, методика, управление.

Pedagogical model of formation foreign communicative competence of cadets of higher military educational institution is theoretically proved in the article on the basis of well-known approaches to pedagogical systems organization. The role of formation of communicative skills of cadets of higher military educational institution and the conditions of pedagogical cooperation between a teacher and future officers are described. In modern society, graduates of higher educational institutions are required not only to master the course successfully, but also to form the skills of self-education, self-improvement, creative approach to solving professional problems, and general professional competence. Military personnel, who are fluent in foreign languages, have more opportunities not only for successful professional activities, but also for personal development. The problems of organization and optimization of the educational process, improvement of teaching methods have always been given much attention by leading Ukrainian and foreign psychologists and educators.

Key words: formation of communicative skills, higher military educational institutions, professional foreign language training, study process, cadets, methods, management, abilities, personal skills of cadets, communicative tasks.

Постановка проблеми. Важливе місце у вирішенні завдання оволодіння тією чи іншою професійною діяльністю в умовах вищого військового навчального закладу (ВВНЗ) аргументовано відводиться навчальним заняттям, які спрямовані на опанування курсантами іноземної мови. Комунікативна природа та функції іноземної мови надають комунікативним якостям курсантів особливого значення. Йдеться про чинник, що реалізує не лише навчальне мовленнєве спілкування, а й сприяє успішному виконанню майбутніми офіцерами професійних завдань навчання і виховання підлеглих під час служби у збройних силах. Потреба формування комунікативних умінь для підготовки курсантів до служби у військах полягає у наступному: вони носять універсальний характер, тобто необхідні у всіх сферах професійної діяльності. Крім того, комунікативні уміння входять до складу більшості загальних та спеціальних здібностей (педагогічних, організаторських, іншомовних) тощо.

Іноземна мова є тією навчальною дисципліною у ВВНЗ, у межах якої курсанти цілеспрямовано навчаються свідомо використовувати певні комунікативні уміння. Вони охоплюють, наприклад, мовленнєві норми щодо звертання до співрозмовника, ставлення запитань, припинення діалогу з партнером. Підготовка курсантів до

розв'язання професійних завдань навчання та виховання особового складу у збройних силах об'єктивно вимагають наближення змісту іноземної мови як предмета до наявних у професії викликів. Це досягається завдяки моделюванню на занятті такого мовного середовища спілкування, яке сприятиме професійному становленню формування комунікативних умінь.

Детальний аналіз наукових студій в аспекті проблеми формування у курсантів комунікативних умінь як важливого компонента майбутньої професійної діяльності дає підстави виокремити загальні тенденції. Сутність процесу формування комунікативних умінь розкривається у спілкуванні як формі реалізації суспільно-комунікативної діяльності. Тут активні усі учасники побудови взаємин, в яких кожний партнер може виступати як об'єктом, так і суб'єктом комунікативної діяльності.

З'ясування цих питань потребувало вивчення широкого кола наукової літератури, і насамперед: теоретико-методичних засад професійної підготовки фахівців (С. Батишев, В. Беспалько, Б. Гершунський, І. Зязюн, А. Нісімчук, В. Петрук, А. Хуторський, Д. Чернилевський) та теорії компетентнісного підходу до навчання (В. Беспалько, Н. Бібік, М. Головань, І. Гушлевська, Е. Зеєр, І. Зимня, В. Луговий, О. Овчарук, І. Родригіна, І. Чемерис, В. Шадріков та ін.). Чимало вчених-

педагогів, відомих фахівців у царині методики викладання іноземних мов вищої школи (П. Гальскова, Р. Гришкова, Г. Китайгородська, З. Коннова, Р. Мартинова, Н. Микитенко, Л. Морська та ін.). Саме з'ясування сутності процесу формування комунікативних умінь курсантів вищого військового навчального закладу є, на наш погляд, актуальною проблемою, що й зумовило **мету** підготовки цієї статті.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи складну систему психічних явищ у контексті не тільки базової діяльності, а й спілкування як комунікативної діяльності, можна виокремити їхні узагальнені психолого-педагогічні характеристики. Для з'ясування сутності процесу формування комунікативних умінь важливо усвідомлювати практичну тотожність категорій «педагогічне спілкування» та «комунікативна діяльність». Адже педагогічне спілкування у межах навчального заняття з іноземної мови у ВВНЗ є особливим видом спільної комунікативної діяльності викладача та курсанта. При цьому варто наголосити, що спілкування може бути за формою стихійним, а комунікативна діяльність – це передусім свідомий цілеспрямований процес.

Між способами здійснення комунікативної діяльності та відповідними якостями існує взаємозв'язок з базовими комунікативними уміннями, тому їх формування постає процесом, в якому здійснюється розв'язання специфічних комунікативних завдань. Водночас успішність розв'язання цих завдань дає можливість оцінювати рівень сформованості комунікативних умінь. Практичні комунікативні завдання, тобто заздалегідь розроблені і включені до програми вивчення іноземної мови у ВВНЗ, виконують роль самобутніх критеріїв оцінки цих умінь.

У свою чергу, якість їх розв'язання засвідчує рівень сформованості у курсантів комунікативних умінь.

З іншого боку, формування та розвиток комунікативних умінь, а звідси й комунікативної компетентності не повинно обмежуватися рамками завдань дисципліни «Іноземна мова професійного спрямування», коли увага викладача зосереджена на розвитку у курсантів іншомовних мовленнєвих комунікацій. Інтереси професійної підготовки майбутніх офіцерів до служби у збройних силах вимагають підпорядкування змісту, організації та методики проведених занять з іноземної мови цілям і завданням професійної підготовки. З позиції загальних підходів педагогіки, підготовка курсантів до ефективного й дієвого спілкування на навчальних заняттях з іноземної мови визначається як процес формування комунікативних умінь. Цей процес характерний тим, що його метою є навчання спілкуванню на основі моделювання змісту та структури майбутньої професійної діяльності офіцера.

Комунікативне навчання іноземної мови передбачає організацію процесу навчання як моделі спілкування. При цьому курсант повинен оволодіти усіма формами спілкування й мовленнєвими функціями. За таких умов конкретизація цілей у навчанні спілкуванню зводиться до опанування такими функціями: а) задоволення обопільного або однобічного інтересу комунікативних партнерів (налагодження контакту, інтерв'ю); б) потреба в реалізації спільних дій (планування спільних дій, взаємовплив, спонукання до дій); в) обговорення впливу, здійсненого об'єктами дійсності на учасників спілкування (обмін враженнями, результатами діяльності, дискусія).

Процес формування комунікатив-

них умінь орієнтований передусім на особистість курсанта. При організації спілкування на занятті з іноземної мови повинен максимально враховуватися контекст діяльності майбутніх офіцерів з проєкцією на досвід, світогляд, навчальні та позанавчальні зацікавлення конкретної особистості. Це сприяє вільному обговоренню вчинків курсанта, поточних подій з життя навчальної групи, курсу, ВВНЗ. Усе це, у свою чергу, забезпечує ефективне використання можливостей для розвитку різноманітних комунікативних умінь.

Продуктивний розвиток комунікативних умінь при вивченні іноземної мови безпосередньо залежить від створення на заняттях сприятливого психологічного клімату [4, с. 208]. Навчання, побудоване на повазі до особистості, створює умови для різнобічного розкриття, звільнення від психологічних бар'єрів. У цьому сенсі курсанти сприйматимуть іноземну мову не лише як засіб спілкування, а й отримують можливість для формування соціально важливих якостей особистості.

Уміння створювати позитивний настрій у комунікативному процесі вимагає як певних природних навичок, так і набутих якостей. У вирішенні цієї проблеми широкий спектр діяльності займає викладач іноземної мови, який має змогу використовувати широкий арсенал засобів і методів навчання іноземної мови для формування у курсантів необхідних комунікативних умінь. Досягненню цієї мети слугують, зокрема, модельовані педагогічні ситуації у формі укладених ситуаційних завдань, вирішення яких вимагають відповідних знань і комунікативних умінь. Придатними у цьому сенсі є й аналогічні проблемні завдання, що мають спонтанний характер.

Варто підкреслити, що військовослужбовці вищого рангу повинні адекватно моделювати мотиваційну структуру особистості підлеглого, а також зважати на його особистісні особливості, емоційний стан, рівень уваги, ступінь фізичної й ментальної втоми під час спільного вирішення навчальних та службово-бойових завдань.

Аналіз наукової праці Л. Морської показав, що до складових елементів моделі управління процесом формування комунікативних умінь під час вивчення іноземної мови нею віднесені: а) інформаційно-діагностичні; б) прогностичні; в) прийняття рішень та організація комунікації; г) контроль й оцінка реалізованих дій; д) регулювання поведінки у процесі спілкування з іншими людьми при вирішенні різного типу професійних завдань [3]. На наш погляд, застосування такої моделі створює необхідні організаційні передумови для ефективного впливу на побудову системи управління формуванням у курсантів комунікативних умінь. З іншого боку, активність курсанта у процесі формування комунікативних умінь може проявлятися в отриманні знань про норми емпатичної поведінки. Тут важливою є наявність спільної творчої діяльності курсанта та викладача. Власне, процес підготовки до комунікативної діяльності на заняттях з іноземної мови, що побудований на основі міжособистісного спілкування, складає запоруку не лише для розвитку комунікативних умінь курсантів, а й «динамічного формування навчальної групи як колективу» [6, с. 87].

Комунікативно-орієнтоване навчання іноземної мови надає курсантам ВВНЗ можливість опановувати техніку спілкування та мовленнєвого етикету, а також виконувати різноманітні практичні комунікативні завдан-

ня, розв'язання яких супроводжується вивченням стратегії і тактики діалогічного та групового спілкування. Іншими словами, курсанти отримують навички мовленнєвих партнерів. Слід наголосити, що більш ускладнена мовленнєва взаємодія у спільній групі видає продуктивність впливу на співрозмовників, а ширше – на навколишню дійсність. Звідси, важливою для дослідження є положення Майкла Бірома про те, що «особистість, яка володіє комунікативною компетентністю, може приносити користь і суспільству загалом» [5, с. 118].

Комунікативний принцип навчання іноземної мови сприяє всебічному розвитку творчих починань курсантів, позитивно впливає на розвиток їхніх психічних функцій. Особливо наочно воно позначається на розвитку узагальненого абстрактного мислення. При цьому це відбувається не стільки шляхом порівняння з рідною мовою, скільки у постійному ускладненні завдань, що містять конкретизовані елементи проблемності та пов'язані зі смисловим змістом процесу навчання. Результатом є також вдосконалення таких мисленнєвих операцій, як зіставлення, аналіз, синтез. Свого розвитку набувають фонематичний та інтонаційний слух, імітативні та інтуїтивні здібності, здатність акцентувати на головному, довільне запам'ятовування тощо. Моделювання на заняттях з іноземної мови ситуацій реальної дійсності майбутньої професійної діяльності, участь у мовленнєвих іграх розвивають уяву курсантів.

Важливим компонентом у системі підготовки курсантів до комунікативної діяльності є набуття навичок самостійної роботи. Цей процес передбачає створення підґрунтя для подальшого самовдосконалення рівнів володіння такими комунікативними вміннями,

як: 1) застосування набутих знань та навичок, варіантів розв'язків, прийомів спілкування в умовах нової комунікативної ситуації; 2) знаходження розв'язків для нової комунікативної ситуації крізь призму комбінування попередньо засвоєними ідеями, знаннями та прийомами; 3) створення нових методів для пошуку розв'язків конкретної комунікативної ситуації [1, с. 99].

Управління процесом навчання та його організація включає використання вербальних і невербальних засобів, за допомогою яких викладач спрямовує, регулює і контролює навчальну діяльність курсантів з оволодіння комунікативними навичками та уміннями, а курсанти оволодівають відповідними мовними і навчальними уміннями в процесі взаємодії як з викладачем, так і з іншими курсантами. Складовими частинами навчальної діяльності курсантів виступають їх активна участь в різних видах вправ, використання різноманітних навчальних стратегій, засобів самоконтролю і взаємоконтролю під час роботи індивідуально, фронтально, в парах та підгрупах або малих групах.

Досягнення успіху у вивченні іноземної мови курсантами, на нашу думку, значною мірою залежить від того наскільки дії викладача відповідають інтересам та потребам курсантів, мотивують їх мовну діяльність та стимулюють до виконання відповідних комунікативних дій. Непорозуміння та конфлікти між викладачем та курсантами виникають внаслідок невідповідності мети та дій викладача потребам курсантів, що, в свою чергу, стає бар'єром у ефективному оволодінні мовою.

Висновки. Удосконалення форм навчання іноземної мови в умовах військового навчального закладу витікає

з професійної спрямованості мовного змісту. Його формування забезпечується такими психолого-педагогічними умовами, як: чітке усвідомлення викладачами мети навчання іноземної мови, усвідомлення ними необхідності знання іноземної мови військовими фахівцями як об'єктивної вимоги сучасного етапу розвитку суспільства; вимогливе ставлення викладачів іноземної мови до підвищення своєї педагогічної майстерності; спрямованість навчального матеріалу на майбутню спеціалізацію курсантів; впровадження в практику викладання іноземної мови найбільш прогресивних методів і форм навчання, що забезпечують ак-

тивну пізнавальну діяльність курсантів; професійна спрямованість усього навчально-виховного процесу з іноземної мови [2, с. 41].

Отже, сутність процесу формування комунікативних умінь курсантів можна аргументовано розглядати як їхню підготовку до спілкування в різних умовах професійної діяльності. В її основі – рівноправна взаємодія суб'єктів цього процесу. Такий підхід передбачає комплексне використання сукупності засобів навчання іноземної мови, а також побудову цілісного навчально-виховного процесу у ВВНЗ з метою формування у курсантів комунікативних умінь [1, с. 102].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Єфімова О. М. Формування іншомовної комунікативної компетентності курсантів під час оволодіння фахом у вищих військових навчальних закладах / О.М. Єфімова // Вісник Національного технічного університету «Київський політехнічний інститут». Серія: Філологія. Педагогіка: Зб. наук. праць. – Київ, 2013. – №1. – 144с. – С. 95-105.
2. Жицька С. А. Організація взаємодії викладача та курсантів на заняттях з іноземної мови / С. А. Жицька // Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції [«Сучасні тенденції викладання іноземної мови професійного спрямування у вищій школі»]. – К: НТУУ «КПІ». – 110 с. – С. 41 – 42.
3. Морська Л.І. Теоретико-методичні основи підготовки майбутніх учителів іноземних мов до використання інформаційних технологій у професійній діяльності: дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.04; 13.00.02 / Лілія Іванівна Морська. – Тернопіль, 2008. – 573 с.
4. *Becoming a teacher educator: theory and practice for teacher educators* / [ed. by Anja Swennen, Marcel van der Klink]. – Dordrecht – London: Springer, 2009. – 237 p.
5. Byram M. *From foreign language education to education for intercultural citizenship: essays and reflections* / Michael Byram. – Clevedon: Multilingual Matters, 2008. – 272 p.
6. Stolley K. S. *The basics of sociology* / Kathy S. Stolley. – Westport – London : Greenwood Press, 2005. – 302 p.

ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Yefimova O. M. *Formuvannya inshomovnoyi komunikatyvnoyi kompetentnosti kursantiv pid chas ovolodinnya fakhom u vyshchyykh viys'kovykh navchal'nykh zakladakh* / O.M. Yefimova // *Visnyk Natsional'noho tekhnichnoho universytetu «Kyivivs'kyi politekhnichnyy instytut»*. Seriya: Filolohiya. Pedahohika: Zb. nauk. prats'. – Kyiv, 2013. – #1. – 144s. – S. 95-105.
2. Zhyts'ka S. A. *Orhanizatsiya vzayemodiyi vykladacha ta kursantiv na zanyattiyakh z inozemnoyi movy* / S. A. Zhyts'ka // *Materialy XI Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi [«Suchasni tendentsiyi vykladannya inozemnoyi movy profesiynoho spryamuвання u vyshchiiy shkoli»]*, (Kyiv, 29 kvitnya 2015 roku). – K: NTUU «KPI». – 110 s. – S. 41 – 42.
3. Mors'ka L.I. *Teoretyko-metodychni osnovy pidhotovky maybutnikh uchyteliv inozemnykh mov do vykorystannya informatsiynykh tekhnolohiy u profesiyniy diyal'nosti: dys. ... d-ra. ped. nauk: 13.00.04; 13.00.02* / Liliya Ivanivna Mors'ka. – Ternopil', 2008. – 573 s.
4. *Becoming a teacher educator: theory and practice for teacher educators* / [ed. by Anja Swennen, Marcel van der Klink]. – Dordrecht – London: Springer, 2009. – 237 p.
5. Byram M. *From foreign language education to education for intercultural citizenship: essays and reflections* / Michael Byram. – Clevedon: Multilingual Matters, 2008. – 272 p.
6. Stolley K. S. *The basics of sociology* / Kathy S. Stolley. – Westport – London : Greenwood Press, 2005. – 302 p.